

Zoran LAKIĆ*

ŠTA JE, ZAPRAVO, IDENTITETSKO PITANJE (NEKAD I SAD)?

Tema našeg okupljanja i očekivanje rasprave je u punom značenju riječi *par excellence* stvaralačka i vrlo inspirativna. Navodi na razmišljanje – šta su to identitetska pitanja i da li su nepromjenjiva – jednom zauvijek data, dakle, uvijek ista. Sve ima svoju istoriju, pa i ova tema. Istoričari joj u elaboraciji upravo tako moraju prići.

Nisam se slučajno opredijelio ni za drugi njen naslov, u stvari – podnaslov: Identitetsko pitanje nekad i sad. Da bih bio još konkretniji – u daljoj analizi ću početi od naše konkretne prakse i iskustava. Primjera radi – nekada je u Ustavu pisalo da je Crna Gora država svoga većinskog naroda – da ne ulazimo u pitanje kojeg; takvu dilemu tada nije imao zakonodavac i ustavotvorac. Za nas u ovoj prilici to nije ni bitno. Mnogo je bitnije da u našem važećem Ustavu danas piše da je Crna Gora država njenih građana, čime se u drugi plan stavlja prethodni nacionalni identitet. Kako bi narod rekao: sve u svoje vrijeme.

S tim u vezi otvara se pitanje na koji je identitet mislio organizator ovoga našeg okupljanja kada je formulisao temu skupa *O identitetu*. U posljednjem broju Prosvjetnog rada, na prvoj strani izvučen je naslov: Želimo sistem u kome će se izgrađivati crnogorski identitet. Možda bi nam i to pomoglo u razjašnjenju i identifikaciji – šta je to crnogorski identitet. Ovako bi se to moglo tumačiti, kako se nekada objašnjavalo da su komunisti ljudi posebnog kova ili kako bi se danas moglo reći – političkog identiteta. A svaka politika je vrlo promjenljiva; ponekad je njen vijek trajanja – od danas do sutra. Po toj logici – svi aktuelni političari su oni pravi, a svi prethodni – prosti su manipulanti.

Odista, imamo baš brojne identitete. Još brojnija su njihova shvatanja. Zato imamo čitavu panoramu prijavljenih saopštenja – vrlo zanimljivih i razno-

* Akademik Zoran Lakić, CANU

vrsnih – oko šezdeset. Pravo je zadovoljstvo slušati njihove autore. Ne sumnjam da će biti dobar povod za inspirativnu raspravu.

S tim u vezi, odmah se nameće pitanje: šta su to identitetska pitanja danas? I da li se, i u čemu, razlikuju od onih koji su bili dominantni do danas? Šta te razlike znače sa stanovišta opštedruštvenog razvitka? Koliko su ta pitanja naša – crnogorska – regionalna, a koliko su opšta – važeća za šire regione. I u kakvoj su međusobnoj korelaciji: da li su međusobno suprotstavljena? Da li su kao takva „lokomotiva istorije” i vuku li društvo naprijed? Ima li smetnji u tom hodu ka budućnosti? Koje su to smetnje i kako se prepoznaju u stalnom kretanju? Da li nam prošla budućnost nudi iskustvo i sa stanovišta buduće prošlosti?

Otvarajući navedena pitanja – želim da ostanem na terenu svoje struke. Istorija je nauka o prošlosti i prohujalim vremenima. Futurologija nudi odgovore na pitanja šta nas čeka u bližoj budućnosti. Dalja budućnost mi više liči na mitologiju, pa me kao takva i ne zanima.

U svakom slučaju, vrlo su brojna identitetska pitanja. Evidentiraćemo ona najvažnija, kao što je, primjera radi, vjerski identitet. Zatim etnički, pa nacionalni, državni; stranački je čak vrlo važan u moderno vrijeme; lokalni i za- vičajni – vrlo žilav u svim fazama svoga razvitka. Plemenski identitet je tako karakterističan za Crnu Goru. I da ne nabrajam dalje. Svakako neću zapostaviti duhovni identitet, koji je bitan za svaku sredinu i za svako vrijeme. Pa onda – politički identitet, sportski itd.

U daljnoj analizi zadržaću se na vjerskom identitetu. Istorija je zabilježila brojne poznate krstaške ratove, koji su se vjekovima vodili. Lozinka osvajača je bila – oslobođenje Hristovog groba od nevjernika. Bilo je i drugih vjerskih ratova da svjedoče o snazi vjerskog identiteta. U tom smislu, nudi se iskustvo poznatog perioda srednjovjekovne inkvizicije. Zabranjivala je sve naučne inovacije i osporavala brojna naučna okrića. Taj „grieh” je objašnjavan i tumačen kao atak na do tada osvojena znanja i saznanja. Sukob nauke i aktuelne politike rijetko je kada jenjavao kroz istoriju. Možda je danas ta oštrica sukoba manje opasna nego do sada, ali je uvijek sa posledicama po ukupni društveni razvitak.

Vjerski ratovi na našem prostoru takođe su bili vrlo oštri. Literatura ih je opisala kao sudare dva strašna simbola: hrišćanskog krsta i turskog polumjeseca. Iz toga sudara se rodila poznata kovanica za *krst časni i slobodu zlatnu*, koja je bila i masovna mobilizatorska sintagma. Mnogo toga je objašnjavala, ali se ne može govoriti o naučnom stavu, kao jednom i zauvijek važećem za svako vrijeme. Sloboda je, dakle, zlatna. Tako je je opisuju naši pjesnici. Sjetih se stihova: *O lijepa, o slatka, o zlatna slobodo!*

I *etnički identitet* ima bogate sadržaje na našem geoprostoru. Pogotovo od vremena kada prerasta u nacionalni i državni identitet. Tom periodu pripada poznata narodna mudrost: *U starog dušmanina ne traži novog prijatelja*, koja se prenosila s koljena na koljeno sa primjesama pa i tumačenjima brojnih generacija. U naše vrijeme nametnuo se stranački identitet sa porukom da je bitno podržavati partije vlasti. Izvjesno je da je stranački identitet permanentno razarao svaki drugi identitet, uključujući tu čak i vjerski i nacionalni identitet. On je, rekao bih, uzrok i čestih državnih zaokreta – kardinalnog značaja. Čak potire i istorijsku narodnu mudrost: *Brat je mio koje vjere bio*. I još puno sličnih mudrosti. Što je još gore – reafirmiše davno prevaziđeni i istorijski odbačeni stav: *Ko nije sa mnom, on je protivu mene!* U ime progressa društva, istorijski procesi su preferirali drugu sintagmu: *Ko nije protivu mene, taj je sa mnom!*

Plemenski identitet kod nas u Crnoj Gori zavređuje posebnu elaboraciju. Tvrđokoran je i održava se, čak vjekovima. Svijet na planeti je danas povezan čvrstim nitima tehnološkog razvitka. I mi se u Crnoj Gori koristimo blagodatima moderne tehnologije. Pa, ipak, ne slabi ona negativna dimenzija plemenskog identiteta. Uzmimo za primjer političku elitu Crne Gore nakon završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine. Crnom Gorom su vladali političari iz plemena Piperi. Kao da drugih nije bilo; bili su bez priznatih zasluga. Zatim su na političku scenu Crne Gore stupili kadrovi iz plemena Vasojevića. Pokrivali su najodgovornija mjesta u upravljanju Crnom Gorom. Kao da drugog nikog u Crnoj Gori nije bilo. Poslije njih je došao red na pleme Bjelopavlića. I oni su se ponašali kao njihovi prethodnici. Najzad su gospodari Crne Gore postali nikšićki plemeni, već je više od 20 godina. Zamjenjivali su ili smjenjivali – jedni druge. *Treći nijesu imali nikakvu šansu!* A svi smo mi saglasni da su plemenski kriterijumi nonsens XXI vijeka! I tu bi mogli staviti tačku. I otvoriti nova pitanja za raspravu.

Takav sistem vrijednosti široko otvara vrata društvenim deformacijama koje su ozbiljna prijetnja društvenom standardu. Jedna od posljedica je i permanentni odliv mozgova i to u vrijeme kada mali narodi i male države mogu da participiraju u širim procesima – jedino po tom osnovu. Znanje ne priznaje nikakve granice. Ono jeste ili nije. Kao takvo se bezrezervno prihvata ili sasvim odbacuje. Opasnost od takvog sistema vrijednosti zamagluje vidike hoda ka željenoj budućnosti. U gustoj magli su neizbježni neželjeni incidenti, čak i društveni incidenti koji opterećuju odabrani put u budućnost svakog društva.

Kraj izlaganja sam rezervisao za pitanje duhovne dimenzije identiteta, opet, vrlo bitne za naše prostore. Pri tome mislim na zapis stranca: *Kako su*

bogati ovi siromašni Crnogorci! U našem vremenu posebno mjesto zauzima intelektualni identitet, koji je kroz istoriju bio stalno potiskivan u stranu. Dosađajna epika Crne Gore je igrala i odigrala važnu ulogu u sazrijevanju i izrastanju društva. U istom smislu neproučena je i uloga prirode koja nas odavno opominje da priroda vraća sve što se u nju ulaže? „Nema ekološke države bez zdrave hrane, niti zdrave hrane bez organske proizvodnje!” Danas se otvaraju sasvim novi horizonti od etike do estetike, kao nedovoljno proučeni identitet. Ne dijelimo se slučajno na južnjake i sjevernjake, na mediterance i kontinentalce. U stvari, ta dva elementa Crna Gora uspješno spaja. Otuda je prepoznata kao mali prostor velikih kontrasta. Kontinentalnost joj daje razboritost, a mediteranost donosi izraženu osjećajnost. Ovim pasažom sam htio samo da skrenem pažnju na duhovni identitet.

Izlaganje ću završiti – sa željom da se uklopim u predviđeno vrijeme za izlaganje i nadom da ću imati pravo da u konačnoj verziji – pojasnim neke partije koje sam samo nagovijestio. Razmišljam, dakle, da li smo u sadašnjoj generaciji bliži jedni drugima po horizontali ili je i dalje dominantna i prioritarna – plemenska vertikala. Tu se nalazi ključ mnogih važnih pitanja, kao što je i pitanje: Da li naše društvo ide ka integracijama ili ga plemenski identitet dezintegriše, a stranački permanentno zavađa?

Kao što ste primijetili – više sam otvarao pitanja nego što sam davao odgovor na njih. Do pravog odgovora zajedno ćemo lakše doći. Naravno, ako uspijemo da ga pronađemo. Tim prije što živimo vrijeme nove epohe i intelektualnog identiteta. Živimo 21. vijek.

Zoran LAKIĆ

WHAT, ACTUALLY, IS THE IDENTITY ISSUE (ONCE AND NOW)?

Summary

The indicated theme is really asking for maximal reflexion: what the identity issues referred to once and what they refer to now. In the Constitution of Montenegro once was written that Montenegro is the state of its nation that makes the majority, without discussing what nation it is about. And that reflected the reality of that time. Today in our current Constitution it is written that Montenegro is the state of its citizens, by which it's been neglected the national identity though. One may ask to what identity the organizer of this conference was referring to when formulating the theme *On identity*. Further more, the technological development of the planet opens up a crucial question: *What are the identity issues of today?* Certainly not the ones they used to be till today.